

VMESNO POROČILO
O REZULTATIH OPRAVLJENEGA RAZISKOVALNEGA DELA
NA PROJEKTU V OKVIRU CILJNEGA RAZISKOVALNEGA PROGRAMA
(CRP) »KONKURENČNOST SLOVENIJE 2006 – 2013«

Vmesno poročilo velja za obdobje od 01. 10. 2008 do 31. 03. 2009

I. Predstavitev osnovnih podatkov raziskovalnega projekta

1. Naziv težišča v okviru CRP:

Učinkovita in cenejša država

2. Šifra projekta:

V5-0258

3. Naslov projekta

Preverjanje seznamov žrtev druge svetovne vojne in neposredno po njej po matičnih knjigah

4. Naziv nosilne raziskovalne organizacije:

Inštitut za novejšo zgodovino

4.1. Seznam sodelujočih raziskovalnih organizacij (RO):

5. Sofinancer/sofinancerji:

Ministrstvo za pravosodje

6. Šifra ter ime in priimek vodje projekta:

8410

Vida Deželak Barič

Datum: 01. 04. 2009

Podpis vodje projekta:

dr. Vida Deželak Barič

Žig

Podpis izvajalca:

dr. Damijan Guštin

II. Vsebinska struktura poročila

1. Opisno poročilo o realizaciji predloženega programa dela¹:

V zadevnem polletnem obdobju je projektna skupina nadaljevala s sistematičnim preverjanjem in dopolnjevanjem podatkov o žrtvah druge svetovne vojne in neposredno po njej, ki so zajeti v računalniški bazi podatkov Inštituta za novejšo zgodovino. Ta baza trenutno obsega podatke za 94.908 žrtev, katerih smrt je kakorkoli povezana z vojnim dogajanjem v obdobju druge svetovne vojne in neposrednem povojnem obdobju, ki ga je označevalo revolucionarno nasilje. Postopek preverjanja je potekal skladno z načrtom, kontinuirano in na podlagi metodologije, ki jo je projektna skupina oblikovala v predhodnih fazah evidentiranja in preverjanja podatkov ter proučevanja problematike žrtev druge svetovne vojne. Zadeval je načrtno pregledovanje mrliških in rojstnih matičnih knjig ter tudi arhivskega gradiva, ki je nastajalo in še nastaja v postopkih naknadnih vpisov smrti. Evalvacija računalniške baze je bila enako kot v predhodnih fazah izvajanja projekta v veliki meri združena s terenskim delom na matičnih in krajevnih uradih na številnih območjih Republike Slovenije, kjer je skupina pregledovala omenjeno dokumentacijo. Pridobljene podatke je delno na mestu preverjanja neposredno vnašala v računalniško bazo, večinoma pa jih je zaradi časovne in finančne ekonomičnosti digitalno fotografirala in jih kasneje analizirala ter vnašala v bazo podatkov na delovnem mestu.

Projektna skupina je skladno z načrtom večino postopkov preverjanj v zadnjem polletnem obdobju opravljala za območja, ki so ves čas okupacije sodila v nemško okupacijsko upravo, tj. za območje Štajerske in Gorenjske, pri čemer se je osredotočila še zlasti na Štajersko. S pregledovanjem matičnih knjig za ta območja je med drugim evidentirala nove žrtve, kar s stališča izvedbe projekta pomeni pridobitev sploh najpomembnejšega podatka. Dalje je dopolnjevala ali korigirala osebne podatke ali podatke o okoliščinah smrti o že evidentiranih žrtvah. Ugotavljala je tudi t.i. dvojnike in jih izločevala iz seznama žrtev. S preverjanjem seznamov žrtev za omenjena območja je še zlasti dopolnila seznam za nekatere kategorije žrtev, o katerih je v predhodnih fazah zbiranja podatkov kljub sistematičnemu pregledovanju literature in relevantnih arhivskih fondov ni uspela zbrati kolikor toliko popolnih in zanesljivih podatkov, ker so le-ti v razpoložljivi dokumentaciji bili najmanj izčrpani. Preverjanje podatkov iz obstoječe računalniške baze podatkov INZ po matičnih knjigah se je prav v teh primerih potrdilo kot izjemno pomemben oziroma koristen raziskovalni postopek s stališča dopolnjevanja imenskega seznama žrtev in dopolnjevanja osebnih podatkov ter podatkov o okoliščinah smrti teh žrtev. To velja na omenjenem nemškem okupacijskem območju še zlasti za žrtve iz vrst mobilizirancev v nemško vojsko pa tudi npr. za žrtve iz vrst pripadnikov nemške manjšine.

Postopek preverjanja za Štajersko in Gorenjsko je potekal na matičnih in krajevnih uradih naslednjih upravnih enot: Kamnik, Litija, Zagorje, Trbovlje, Hrastnik, Laško, Celje, Šentjur pri Celju, Velenje in Maribor. Na vseh teh upravnih enotah je postopek preverjanja in zbiranja novih podatkov že zaključen. Za območje Ljubljanske pokrajine je postopek preverjanja potekal na Upravni enoti Novo mesto. Skupina je v tej upravni enoti pričela z delom že v predhodni fazi, vendar delo zaradi teritorialne obsežnosti (zaradi česar postopek preverjanja poteka na matičnem uradu in še na kar 11 krajevnih uradih) in visokega števila žrtev v tej fazi še ni povsem zaključeno, bo pa kmalu. Skladno z načrtom, da projektna skupina začne v letu 2009 s postopkom preverjanja seznamov žrtev druge svetovne vojne tudi na Primorskem, kamor v predhodnih fazah ni posegala, je sedaj začela s preverjanjem tudi tam. Postopek preverjanja je že zaključila na območju Upravne enote Postojna. Tako je v tem trenutku v celoti zaključeno delo na 21 upravnih enotah, podatki, ki jih je skupina zbirala s postopkom digitalnega fotografiranja, pa so večinoma tudi že vnešeni v računalniško bazo INZ.

V tem obdobju so se še naprej pojavljali podobni metodološki problemi kot v predhodnih fazah preverjanj, skupina pa se je v zadnji fazi soočala tudi z nekaterimi novimi problemi. Ti problemi

¹ Popis in opis opravljenega raziskovalnega dela vključno z doseženimi delnimi rezultati projekta v skladu s programom. V primeru interdisciplinarno in interinstitucionalno sestavljenih projektih skupin posebej navedite uspešnost oz. neuspešnost tega sodelovanja. Opis naj bo stvaren, sklicujoč se na zastavljene naloge in vlogo v projektni skupini glede na medsebojni dogovor o sodelovanju na projektu.

so se posledično lahko odražali v relativno nizki stopnji preverljivosti podatkov iz baze INZ na podlagi pregleda matičnih knjig na posameznih območjih, dalje v omejenih možnostih evidentiranja novih žrtev itd. Ves čas se namreč potrjuje za izvedbo projekta precej neugodno dejstvo, dejstvo namreč, da precejšnjega števila žrtev ne bo mogoče preveriti po matičnih knjigah, ker niso bili izvedeni vpisi smrti v mrliške knjige. Vendar sta obseg in značaj problemov zelo različna od okolja do okolja. Tako je npr. delo na Upravni enoti Kamnik potekalo brez večjih težav, kljub temu, da mrliški arhiv za posamezna naselja ni popoln. Iz nepojasnjenih razlogov tam manjka arhiv zlasti za 40. in 50. leta prejšnjega stoletja, za sam Kamnik pa ga ni celo do leta 1987. Kljub tej pomanjkljivosti je bilo mogoče opraviti postopek preverjanja na zadovoljivi ravni, ker je bilo že v naknadnih vpisih v mrliških knjigah zabeleženih dovolj izčrpnih podatkov, pa tudi baza INZ je bila glede žrtev za to območje že kar precej izpopolnjena. Tako je bilo mogoče tam doseči nadpovprečno 68% preverljivost.

Drugače je bilo npr. na Upravni enoti Celje, kjer pa je dejstvo odsotnosti mrliškega arhiva vse do leta 1971 precej otežilo postopek preverjanja. Na osnovi tamkajšnjih naknadnih vpisov v mrliške knjige v številnih primerih namreč ni bilo mogoče z gotovostjo ugotoviti ali je bila smrt povezana z vojnim dogajanjem ali pa ne, čeprav se domneva glede na starost umrlih oseb, da gre za nasilne smrti povezane z vojnim dogajanjem. Zato je kar okoli 150 smrti ostalo nepojasnjenih in bi jih bilo potrebno preveriti na osnovi sodnih odločb, ki so bile podlaga za izvedbo vpisa smrti v mrliške knjige, hranijo pa jih pristojna sodišča. Glede na do sedaj že opravljene vzorčne analize projektna skupina ugotavlja, da je stopnja preverljivosti žrtev na Celjskem daleč med najnižjimi v okviru že preverjenih območij (podobno nizka preverljivost je bila dosežena le še na Ptujju). Ocenjuje, da je na takšen rezultat poleg že navedenih omejevalnih dejavnikov, vsaj kar zadeva mesto Celje, vplival tudi urban značaj okolja, za katerega je značilna večja fluktuacija prebivalstva, le-ta pa povzroča npr. dodatne težave v identifikaciji žrtev na osnovi pregleda rojstnih matičnih knjig. Rezultate analize zbranih podatkov za Upravno enoto Celje prikazuje tabela št. 1.

Tabela 1 – Število žrtev druge svetovne vojne in neposredno po njej (1941–1946), stopnja preverljivosti, populacijska izguba na območju Upravne enote Celje

Upravna enota Celje	Št. preb. l. 1931	Št. žrtev v bazi INZ	Preverjeni po matičnih knjigah	Št. novih žrtev po matičnih knjigah	% preverjenih žrtev glede na število vseh žrtev	% vseh žrtev na število prebivalstva
	35.871	2201	827	134	37,57 %	6,13 %

Z delno podobno problematiko kot na celjski upravni enoti, kar zadeva mrliški arhiv, se je skupina srečevala na domžalski upravni enoti, kjer je sicer arhiv ohranjen, a ga zaradi neurejenosti ni dobila na vpogled. Tudi tu bi bilo potrebno poiskati ustrezno dokumentacijo na pristojnih sodiščih. Zbiranje podatkov v domžalski upravni enoti je bilo sicer opravljeno v predhodni fazi, v zadnji fazi pa so bili podatki vneseni v računalniško bazo in opravljena je bila analiza najpomembnejših podatkov, ki so prikazani v tabeli št. 2.

Tabela 2 – Število žrtev druge svetovne vojne in neposredno po njej (1941-1946) ter stopnja preverljivosti po posameznih ožjih območjih Upravne enote Domžale

Matični urad	Število preb. l. 1931	Število vseh žrtev	Število preverjenih žrtev po matičnih listih	Delež preverjenih žrtev (%)	Delež žrtev glede na prebivalstvo (%)
Domžale in Radomlje	8575	673	406	64	7,8
Blagovica,	4533	437	281	64	9,6

Lukovica (z delom Trojan)					
Mengeš in Trzin	2991	182	95	52	6
Moravče	4051	434	214	49	10,7
Skupaj	20150	1726	996	58	8,5

Za območje Ljubljanske pokrajine je bila v zadnji fazi med drugim opravljena analiza podatkov za Krajevni urad Žužemberk iz novomeške upravne enote. Rezultati analize, ki so delno predstavljeni v tabeli št. 3, odražajo glede na število žrtev precej tipično a še dodatno izostreno sliko za Ljubljansko pokrajino, značilno zaradi medсловenskega spopada. To območje se uvršča med območja z najvišjo stopnjo populacijske izgube, pri čemer je kar 38% vseh obravnavanih žrtev izgubilo življenje v povojnih pobojih.

Tabela 3 – Žrtve druge svetovne vojne in neposredno po njej (1941–1946), populacijska izguba in stopnja preverljivosti na območju Krajevnega urada Žužemberk

Upravna enota Novo mesto, KU Žužemberk	Št. preb. občine Žužemberk 1. 1941	Št. žrtev v bazi INZ	Št. preverjenih žrtev	Št. novih žrtev v %	% preverjenih glede na bazo INZ	Delež žrtev glede na št. prebivalstva
KU Žužemberk	5241	629	463	7,5%	73,6%	12%

Med omenjenimi novimi metodološkimi problemi, s katerimi se je projektna skupina soočila v zadnji fazi izvajanja projekta, pa je treba opozoriti na značilnost vpisov v matičnih knjigah na Primorskem. Začetek preverjanj na Primorskem, ki je bila v času vojne pravno-formalno v okviru italijanske države, vsaj na primeru postojanskega območja nakazuje tamkajšnjo specifično vodenja matičnih knjig, ki skupini ne omogoča pridobivati podatkov o novih žrtvah, saj italijanske matične knjige ne navajajo vzroka smrti. Zato bo skupina lahko zgolj preverjala že zbrane podatke iz baze INZ.

Glede na to, da je projektna skupina večino dela opravljala na Štajerskem, je bilo v tem obdobju intenzivneje izvedeno evidentiranje podatkov po knjigi Totengedenkbuch der Deutsch-Untersteirer, Graz, 1971, da je skupina lahko istočasno preverjala podatke v matičnih knjigah. Posebej je treba izpostaviti seznam žrtev druge svetovne vojne, ki ga je skupina prejela od Zasavskega muzeja v Trbovljah in na njegovi osnovi opravila primerjavo podatkov iz inštitutske baze. Skupina je v tem obdobju pridobila tudi od Hinka Klavore seznam žrtev z bovškega območja in na tej podlagi delno izpopolnila inštitutsko bazo podatkov. Pridobila je še podatke o žrtvah s spominskega obeležja v Gornji Radgoni (zapuščina mag. Draga Novaka). Redno je spremljala najnovejšo literaturo, ki obravnava problematiko žrtev in tudi na njeni osnovi dopolnjevala zbirko podatkov. Dalje je pripravljala podatke o tistih žrtvah, ki so že preverjene na podlagi matičnih knjig, za prenos oziroma javno objavo na spletni strani www.sistory.si; za omenjeno spletno stran so trenutno urejeni podatki za 17.987 smrtnih žrtev.

Skupina je zainteresirani javnosti, praviloma svojcem žrtev, posredovala številne odgovore s podatki o posameznih žrtvah. Opravila je tudi parcialne analize podatkov iz baze INZ za uporabnike iz vrst zgodovinske stroke: npr. seznam žrtev italijanskega nasilja in analizo strukture teh žrtev za potrebe Muzeja novejšje zgodovine Slovenije in številčno stanje posameznih kategorij žrtev na Celjskem za potrebe Muzeja novejšje zgodovine Celje. Že ti naznačeni podatki potrjujejo velik interes strokovne in širše javnosti za rezultate zadevnega projekta popisa žrtev druge

svetovne vojne in in neposredno po njej. Značilno za ta interes je razpršenost interesov, saj le-ta zadeva vse kategorije žrtev ne glede na povzročitelje smrti, tj. za žrtve med civilisti in pripadniki najrazličnejših vojaških enot, žrtve okupacijskega, partizanskega in protirevolucionarnega nasilja in žrtve poveljnih pobojev. Odmevnost o rezultatih projekta seže tudi v tujino. Opozarjamo mdr. na najnovejše delo nizozemske zgodovinarke Milene Mulders *Mijn Sloveense geschiedenis : Met de buik het brood achterna* (Aksant, Amsterdam 2009), ki obširno uporablja rezultate analiz podatkov o žrtvah druge svetovne vojne in zaradi nje na Slovenskem, ki so jih opravili posamezni člani projektne skupine.

2. Ocena o stopnji realizacije programa in zastavljenih ciljev (samoevalvacija)²:

Glede na vsebinsko zasnovo in terminski plan je realizacija projekta skladna z načrtom. Že v začetni fazi izvajanja projekta, ko je skupina dokončno izoblikovala metodologijo preverjanja seznama žrtev, je bilo mogoče realno predvidevati, da v zadevnem projektne obdobju zaradi zamudnega postopka preverjanja na podlagi matični knjig preverjanja ne bo mogoče opraviti v celoti. Takšno predvidevanje so potrjevale tudi izkušnje italijanskih zgodovinarjev, ki so izvajali podoben projekt, o čemer smo že poročali. V trenutni fazi je povsem jasno, da bo do zaključka projektne obdobja kljub neprekinjenemu delu opravljena le dobra polovica postopkov preverjanj.

3. Morebitne spremembe programa in njihova utemeljitev³:

4. Bibliografski in drugi doseženi rezultati projektne skupine⁴:

DEŽELAK BARIČ, Vida. Slovensko odpornišvo med drugo svetovno vojno v evropskih primerjavah. V: TROHA, Nevenka (ur.), ŠORN, Mojca (ur.), BALKOVEC, Bojan (ur.). *Evropski vplivi na slovensko družbo*, (Zbirka Zgodovinskega časopisa, 35), Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2008, str. 383–394. [COBISS.SI-ID 2451828]

DEŽELAK BARIČ, Vida, ŠVAGELJ, Tomaž. Prekinitev projekta bi za stroko pomenila veliko škodo. *Delo (Ljubl.)*, 16. oktober 2008, 50, št. 241, str. 20. [COBISS.SI-ID 2563956]

² Realizacija programa z utemeljitvijo večjih odstopanj od stopnje realizacije glede na vsebinski in terminski plan projekta

³ Samo v primeru večjih sprememb oziroma odstopanj od sprejetega programa.

⁴ Navedite vse morebitne objave vezane na izvajanje projekta in ostale podatke o vseh javnih in drugih predstavitev projekta in njegovih rezultatov, vključno s predstavitvami, ki so bile organizirane izključno za sofinancerje projekta.